

LIZARDIREN AMETSEZKO BIDAIA

Zarautzen, 1996ko apirilaren 26an.

Karlos Otegi

“Bidaia” kontzeptua zentzu estuan, berezkoan, eta zentzu zabalean, irekian, har daiteke.

Zentzu, modu estuan ulertuz gero, bidaia, aurren-aurrena, bidaia erreala da, bidaia gauzatua, egiatan burutua, eta dakigunez, berez, ibilaldi luzea, espazioan zehar egina, denbora tarte luze xamarra eskatzen duena, paraje ezezagun edo urrutietarantz zuzendua.

Zentzu zabalean hartuz gero, berriz, bidaia litzateke ez soilik bidaia erreala, baizik eta baita imaginarioa ere, irudimenez, ametsez, desiraz egindako bidaia; orobat, bidaia, zentzu zabalean, ez litzateke bakarrik bidaia propioki, berez, dena, baizik eta baita ere, analogiaz, konparazioz, irudiz hitz eginez, pertsonak, norberak, era batera edo bestera, bere jokabide edo pentsamoldean egiten duen edozein aldaketa, mugimendu, desplazamendu, bai fisikoa, lekuz eta denboraz, bai izpirituala, barrukoa, barnekoa.

Bidaia zentzu zabal honetan hartzen bada eta Lizardiren lan literarioa —eta bere bizitza— arretaz aztertzen, zera sumatzen da: gure idazleak hiru bidaia mota burutzen dituela, hiru modutara dela bidaiari.

a) **BARRURANZKO BIDAIA**

Lizardik bere barrurantz, bere barne-barneko muinerantz bidaiatzen du, edo, nahiago bada, sakontzen du. Lizardi, bere poemetan —eta baita bere bizi-esperezian ere— bere barruko gune sakonen eta izkutuenerantz daraman bidetik dabil, gogoz, izpirituz.

Jarrera hau bere poemetan nabari da argiro. Lizardik bere adimenean eta, batez ere, bere bihotzean sakontzen du. Horrela, “Biotzean min dut”, “Ondargorri”, “Gure mintzo”, “Etxeko keea” edo “Etxeko sagastia” bezalako poemetan, bere sentimendu, desio, atxekimendu eta oroitzapen barnekoenetariko batzuk bildu eta erakusten dizkigu.

“Agur!” poema bera ere, barruranzko bidaia bat da. Poema honetan Lizardik egin, eta poetikoki adierazi, nahi duena zera da: gaixo dagoen, burua galdu duen bere adiskidearen —Onuzkiren— adimen eta bihotzean sartu, nahasmenduz jotako adimen eta bihotz horietara iritsi, ezteki, leunki —loak hartutako basoan ilargia baino eztiago, dio Lizardik— adimen eta bihotz gaixo horiek suspertzeko, barrutik piztarazteko.

Badira “Asaba zaarren baratza” eta “Gure mintzo” olerkietan zenbait bertso-lerro non Lizardik, modu labur eta trinkoz, bere barne guneaz eta gune horretara iristeko bidaia eta ibilaldiaz espreski, propioki, mintzo den. “Asaba zaarren baratza” poeman, gure poetak esaten digu nola bere asaba zaarren baratze horretan sartu eta hutsik, utzia, hondatua, ikustean, bere barru-barruan gordetako aspaldiko oroitzapenek, joandako garai argitsu eta oparo baten oroitzapenek, jadanik galdutzat zeuzkanak, berriro azalera, kanpora, argitara etorri nahi duten:

*Barru-muñeko gauean,
su itzalizako zaarra gar gorri
dabilda biur-naiean.*

Hau da, nere barru-barruko gauean, ilunean, muinean, itzalizat nuen, ustez itzalita zegoen su zaharra, aspaldikoa, gar gorri bihur nahiean dabilkit orain.

Eta “Gure mintzo” olerkian, poeta, irudimenez, zurubi edo eskailera bihurrez, bere izatearen leku sakoneneraino jaisten da, barne muin horretan gordeta zeuzkan oroitzapen aztarnak bilatu asmoz:

*Ordun, yetxi nazu lezera;
nork gere muñean dugun itzalera.*

Beraz, bidaia, jaitsiera, sakontzea, gau, itzal, leize ilunera, gizakiok, guztiok, baita Lizardik ere, geure muin-muinean dugun eta nekez ezagut daitekeen eremu horretara, aurrekontziente eta inkontzientearen mugetan kokatzen den gune horretara.

b) INGURURANZKO BIDAIA

Bere barrurantz bidaiatzeaz gain, Lizardi bere ingurura irteten da, bere ingurumarietan dabil; bidaiari da bere inguru hurbil, ezagun, egunerokoan. Hau da, hain zuzen, bai bere poemetan, bai bere bizitzan, Lizardik maizen burutzen eta garatzen duen, eta guk ondoen ezagutzen dugun poetaren bidaia mota.

Lizardi, bidaiari gisa, bere mendirantz ateratzen da, bere mendira igotzen da, “*Berriro igo nauzu ene mendira*”; basoan barruratzen da, “*Basora naiz*”, “*Udaberri, uste-ezik, / arki dut basoan*”; asaba zaharren baratza iristen da, “*Otzaldi zoro baten itzuli, / yoka nagokik atea*”; Zarauzko —Ondaurtz, bere poemetan— inguru ederraz gozatzen da, Muno-txiki, Mendilauta, Zarauzko ka-

lea, Frantziskotarren komentua, eta abar; itsasertzera hurbiltzen da eta haren kresal bixigarria nabari du, “*Gesal eiozko bisutsa / emen duk berezi*”; Tolosa inguruko parajeetan ibiltzen da eta Txindoki mendia ikusten, “*Neguz untzi lirain, laño-gañean, / Txindoki, orain agokit aurrean*”; eta abar.

“Bultzi-leiotik” olerkia, “*Oi, lur, oi, lur!*”, da, agian, Lizardik bere inguruan zehar egiten duen bidaia, ibilaldi honen adierazgarririk bikainena. Marxan doan treneko leihotik begira, gure poetak, goiz jaio berrian, bere lurra, Euskal Herriko lurra zeharkatu eta ederresten du:

*oro laño
mee batek estalia,
urrez oro
eguzkiak yantzia...*

c) URRUTIRANZKO BIDAIA

Zentzu analogikoz, konparazioz, “bidaia” deitzen ditugun bi bidaia mota hauez gain, hots, barruranzkoa eta ingururanzkoa gain, Lizardik hirugarren bidaia mota bat burutzen du: urrutiranzkoa, toki ezezagun eta urrutietarainoko bidaia.

Aurreko biak, berez, gehienbat, sakontzeak, hausnarketak, irteerak, paseo moduko ibilaldiak badira, oraingo hau, bai, propioki, bete betean, bidaia da. Leku urrunetarantz egindako honetan, egiazko bidaia baten ohiko osagarriak aurkitzen ditugu: helburu edo jomuga bat, prestaketak eta irteera edo abiatzea, paraje ezezagun eta ezohikotan barna jarraitutako ibilbidea eta, agian, itzulera.

Lizardik, bere bizitzan, ikasketak edo lan arazoak zirela medio, Espainian, batez ere Catalunyan, zehar bidaiatu zuen; baita Frantzian —Parisen egona zen— eta Alemanian ere, bere eskutitzetan jaso daitekeenez. Guzti hauek bidaia errealak, egiazki gauzatuak dira.

Baina, orain, axola zaiguna, batez ere, bere bidaia imajinarioa da, bidaia ez erabat baina bai neurri batez gauzatua, irudimenaren, desiraren bidez. Munduan zehar, munduari bira eginez, ametsez, gartsuki, buruturiko bidaia dugu hau. Lizardiren bidaiarik luzeena da. Honi eskeiniko diogu, hemendik aurrera, gure arreta.

Munduan zehar, Euskal Herriko urruti dauden lekuetara egindako ametsezko bidaia hau, bi testu edo idazkitan dago jasoa, azaldua: bata bertsozkoa, “Eusko-bidaztiarena” bere poema ezaguna, 1931koa, eta prosazkoa bestea, gutxiago ezaguna, “Alain Gerbault. Itxasozti bakartia”, hau da, nabigatzaile bakartia, izenburu duena, kronologikoki poema baino lehenagokoa, 1929an ida-

tzia eta 1930ean argitaratua baita (1). Bi testuok elkarren artean oso estuki lotuak daude.

Lehenengo testuan, “Eusko-bidaztiarena” olerkian alegia, ongi ezaguna denez, Lizardik euskara “*zernaitarako*”, “*noranaiko*” nahi du; edozein gai, edozein errealitate azaldu ahal izateko gertu, prestatuta nahi du euskara. Lizardirentzat euskara gai da, bai, baserri giroa, mendiko errealitatea, itzuli, adierazi, poetikoki kantatu ahal izateko, baina unibertsoan badira beste mundu asko, arrotzak, ezezagunak; horiek ere adieraztera iritsi behar du euskarak. Hizkuntza berrizatu, gaitu egin behar da, “*yakite-egoek igoa*”; bere oinarria gorde behar da baina bere itxura, azala, berritu, zaharberritu alegia, edo Lizardik bere poeman dioen moduan,

soña zaar, berri gogoa;
azal orizta, muin betirakoa.

Horrela, Etxeparek lauhun bat urte lehenago euskarari, mundura irten zedin, zuzendutako gonbidapena berrartuz, errepikatuz, “Heuscara, / ialgi adi kanpora (...) Heuscara, / habil mundu guzira”, Lizardik, poema honetan, ezkonbidaia, ezkonberrien bidaia bat imajinatzen du: ezkonberriak, poeta eta hizkuntza, euskara, munduan zehar, munduaz harantzago ere, unibertsoan barrena, izarretaraino, doaz, elkarrekin errealitate berriak aurkitu, jaso, itzuli eta bertsoz, poetikoki, kantatzeko. Poeman, biok, eskua elkarri emanez, irudimenez, desioz, itsasoak, irla-multzoak, basamortu zabalak, izotz-herriak, hiri nagusiak, “*Ortiz oro eta egute oro*”, zeharkatzen dituzte. Euskara, honela, gai bihurtu behar da mundu guzti hauek itzultzeko. Helburua ez da, noski, -itxuragabekeria bailitzateke- euskara mundu osoan zehar zabal dadin, mundua euskara sar dadin baizik.

Beraz, bidaia, gehienbat itsasoz egindako bidaia, da poema honen egitura artikulatzailea.

Beste testuan, prosazkoan, Lizardik Alain Gerbault nabigatzaile frantziarrak, belauntzi batean, bakar-bakarrik, munduari bira eginez 1923tik 1929ra bitartean burutu zuen bidaia jasotzen du, kontaktzen du. Oihartzun handiko bidaia izan zen; Gerbaultek berak liburu bat idatzi zuen bere bidaiaren xehetasunak emanez. Bidaiak hainbesteraino erakarri zuen Lizardiren arreta eta interesa ezen artikulua luze bat eskeini zion, orain aipatzen ari garen artikulua, hain zuzen.

Zer esaten edo jasotzen du Lizardik artikulua honetan? Zein da beronen oinarritzko edukina? Labur eta irakur ditzagun pasarte esanguratsuenetariko batzuk.

(1) Lizarditar Xabier, “Alain Gerbault, Itxasozi bakartia”, *Argia'ren Egutegia*, Donostia, Iñaki Deunaren Irarkola, 1930, 68-74. orr. Lizardiren artikulua hau berrargitaratua izan da berriki —gurea jadanik inprimategian zelarrik— Erein argitaletxearen eskutik, “Milabidai” saileko *Gerbault bakartia* liburuskan.

Alain Gerbault —idazten du Lizardik—, “ingeniero argia da, guda nagusian egazkari (edo abiadore) ausarta izana, kirol-zale amorratua, batez ere «tennis» deritzan sare-pelota jokoan. (...) Ta gure gizonak zortzi toneladako ontzi-*txo* bat aukera ta erosten du, liraña bera (...). Aize-oial utsezkoa da (...). Ingelesez zun ontzi orrek izena —«Fire Crest», au da: «Suzko Gallur»— ta Alainek eztio aldatu”.

1923ko apirilean itsasoratuta, Europatik abiatuz, Atlantikoa zeharkatu ondoren, “Alain [jarraitzen du Lizardik] New-Yorketik 1924.eko urrilla 2.ez abia, ta aurtengoxe [1929an alegia] garragarrilla 11.ez —lau urte ta zortzi illabetez gero— Azores ugarteetara (isleetara) eldu da; beti sarkalderuntz (eguzkia sar-tzen dan alderuntz) ontzi-aurrea dula; irurogei milla kilometro itxasoz, bakar-bakarrik eta aize-indar utsez, bete ondoren. Beraz, leengo [Europa-New York] eta oraingo [New York-Azores] bide-aldi biak elkartuaz, lurbira osoa egin du. (...) Iñoiz gaurdaño egin etzana, lurbira ori guzia gizon bakar batek —bera ontzi-nagusi ta bera ontzi-morroi— ibiltzea”. Elkano, esango du Lizardik, izan zen lehenbizikoz munduaren biribil osoa neurtu zuena; Elkanok, ordea, lagunak bazituen, Alain Gerbaultek, berriz, ez.

“Oraitsu [segitzen du Lizardik], Alain Gerbaultek, bigarren bide-aldi arri-garri orretaz liburu bat argitara du. *À la poursuite du soleil* du izena: euskeraz *Eguzkiaren jarraika*. Bide-aldiaren erdia artzen du, ta beste liburu baten bidez emango omen aren ondarra. *Eguzkiaren jarraika* ortatik jakingarri batzuek jaso ta ipiñi nai ditut emen.”

Lizardik, jarraian, Gerbaulten bidaiaren xehetasun eta pasadizo zenbait jasotzen ditu. Horrela, adibidez, zertan ematen zuen eguna, denbora, itsasoan, azaltzen du: eguraldi ona zela, zenbaitetan irakurri egiten zuen, besteetan eguneroko berriak idatzi, fonografoa entzun, edota arrantzan egin. “Baña [idazten du Lizardik] zori ederreko arrantzalea da Alain: geienetan eztu, arraiak atxitzeko, bere burua nekatu bearrik. Arrai egalariak bai baitira urrutiko itxasoetan, ur-azaletik ate berebiziko jauzka aundiak egiten dituztenak: olako zenbait, noiznai, ontzi gañera datozkio, eskua luzatu besterik ez tula...”

Hau giro ona zenean; ekaitza, “amarna metro ta geiagoko uin edo olatu aundiez inguratua” zegoenean, horrelakoetan “egun osoa timoiari itsasita (...) egona zan”, iñoizka batere lo egin gabe “ontzi gañean erne gau osoan”.

Lizardik bere artikuluaeren tarterik handiena Gerbaultek Polinesiako irleetan egindako egonaldiaaren azalpenari eskeintzen dio. Hara nola deskribatzen duen atoloi bat: “Ikusgarriak omen dira, Alainen esanaz [dio Lizardik], ‘atoll’ oiek. Itxas-xamorro mota batek apurka-apurka egindako lana dira. Biribillak, erastuna irudi; toki bakar batean etenak, barreneko ur geldirako sarbide. Erastun dalako ori oso axala baita; aretxengatik urrutira legorrik ezta ageri, ta utsutsik gañean sortutako zuaitz (arbol) ederrak. Kanpotik, itxas zabala aldetik, olaska ta apar zuria; barrenen, erdiko ur geldi-geldian, ametsezko pakea; ta,

ondora begiratu ezker, margorik biguin eztiak. Ta ugarte zoragarri oietan jendea bizi da; bertar (berta-tar) edo 'indijena' beltzak”.

Gerbault Karibe itsasoan, Ozeano Bareko irleetan —Galapagoetan edo Polinesiako zenbait uhartetan (Mangareva, Markesak, Bora Bora edo Tahiti), adibidez— ibili zen eta uharte guzti horietan egundoko harrera egiten zioten, opariz josi eta elkarren arteko lehiak iharduten zuten Alain beren bazkaldar izateko. “Perla arrantzaleekin ere [erasten du Lizardik] egun eder batzuek bota zitun. Igarilari izugarriak omen dira. Lasa-lasa egin oi dute, tiburoiez jositako uretan”.

Gerbault txundituta ageri da paraje, irla haien ikuskizunaz. Baita Lizardi bera ere esaten duenean, harridura honen arrazoia emanez: “Alako lurralde ederrik, noski!... Benetako atsegin-toki edo paradisoa omen-dirudi...”

Tankera honetan, beraz, taxutzen du Lizardik bere artikulua, Gerbaulten bidaiaren berri emanez.

Bi testuen, poemaren eta artikularen, aurkezpena egin ondoren, hel diezaiozun bereziki bigarrenari, nabigatzaile frantziarrari eta beronen bidaiari luzeari eskeinitako artikuluari, Alain Gerbaultentzat erreala den eta Lizardik irudimenez, ametssez, bere-berea egiten duen munduan zeharreko bidaiari.

Eta hori bi helburuz. Artikulu honek, bidaiari honek, balio bai baitu:

1. Batetik, “Eusko-bidaztiarena” poemaren sorrera, genesisia eta barne eraketa argitzeko, hobeto esplikatzen.
2. Eta, bestetik, Lizardiren mundu ikuskeraren, pentsamoldearen ezagutzea zenbait ezagutzeko edo egiaztatzen.

Ikus dezagun aurrea lehenengo puntua, alegia, “Eusko-bidaztiarena” poemaren eta Gerbaulti eskeinitako artikularen arteko lotura genetiko eta eraiztekoa.

1. Bi testuok alderatuz, konparatuz gero, benetan uste dugu prosaz idatzitakoa, edo nahiago bada, nabigatzaile frantziarraren bidaiari, elementu, mota, iturri giltzarri dela “Eusko-bidaztiarena” poemaren sustraiak edo idazketa baldintzak argitzeko, bere sorrera eta konposizioa ulertzeko, poemaren irudi artikulatzailearen izaera eta genesisia esplikatzen.

Lizardik, lehen aipaturiko Etxeparearen bertsoetan ezezik, Gerbaulten bidaiari ere aurkitu zuen euskararen gaitasunari buruzko mezua, ideia, poetikoki komunikatzeko behar zuen irudia, figurazio aproposa: munduan zeharreko bidaiariaren irudia, alegia. Gerbaulten bidaiari egiazkoan oinarriturik, Lizardik hizkuntzarekin batera egin nahi zuen desirazko bidaiari imajinatu, amestu zuen. Agian, Etxeparek eman zion ideia, mezua, euskara kanpora irretzearena; eta Gerbaulten bidaiari behar zuen irudia, figurazioa.

Gerbaulten bidaiaren eta poetak euskararekin batera egiten duenaren artean elementu komun ugari aurkitzen dugu.

Bi testuotan, gaia, ardatza, bidaia da —errealitate batean, irudimenezkoa, ametsezkoa bestean—, eta biotan munduari bira eman, mundua zeharkatu nahi da. Gerbaulti buruz Lizardik “lurbira osoa egin nai luke” esaten du hasieran; geroxeago, “lurbira osoa egin du”. “Eusko-bidaztiarena” poeman ere, bidaia unibertsaltasun ezaugarri janzten da. Adibidez: Maiteder —hori baita poeman euskarari ematen zaion izena— modu hiperbolikoz, bihozkada sutsu batek eragindako hiperbolez goesten da, “*ezpaitun ezer / lurbiran ederrik i bezain eder*”; lurraren gerrian, erdialdean kokaturiko basamortu zabalez mintzo da, “*Lekaro zabal lurraren gerri*”; Euskal Herritik urrutira daraman bidaia da, “*uztagun, aldikoz, Euskalerrria*”, “*baserriz landa nai aumat ager- / -arazi*”, lurretik harantzago, izarretaraino ere irits litekeen bidaia, “*goazeman zerura igoz, / izar urdiñetarañoko asmoz*”.

Gerbaulten bidaia erabat itsasoz eta belauntzi batez burutua izan bada, poetaren eta hizkuntzarenean ere itsasoa oinarritzko elementua da, bidaia itsasoa aurkituz eta zeharkatuz hasten da: “*Itsaso bare, zelai urdiña / muga-biribil, belar-urdiña*”; itsasketa edo nabigazio zantzuak tartekatzen baitira, “*Dagigun arraun*”, “*izotz bat untzi gure ibilgoa*”, eta abar.

Beraz, munduan zeharreko bidaia, itsasoa eta itsasuntzia bi bidaietan errepikatzen diren osagarriak dira.

Bestalde, bai batean, bai bestean, itsaserdiko egunsentiaren, goizaldearen edertsunak eta misterioak liluratu egiten ditu bidaiariak. Gerbaultek harriduraz kontenplatu du eguzki jaikiberriak argitutako itsasinguru exotikoa, “*goizaldean, eguzki esnaberriak lilluragarriri argituta*” -dio Lizardik. Egunsentiaren sorgindurak erakarri egiten ditu biziki poeta eta bere maitea, “*goizaldea duk sorgiña*”.

Bi bidaiotan urrutiko irleetara iristen da. Gerbault, gorago esan dugunez, Ozeano Bareko, Polinesiako irleetan lehorrerutzen da. Poeta eta bere bidai-laguna ere, beren ametsezko bidaietan, irla berorietara ailegatzen dira; horregatik dio Lizardik —poemaren zortzigarren estrofan nabigatzaile frantziarraren izena espreski aipatuz— irla horietara iristean, agian, Gerbault bera aurki lezaketela zuhaitz exotikoan azpian atseden hartzen. Hona hemen ingurugiro exotiko hori poetizatzen duen estrofa:

*Iguzkipean ugartedia...
Ur zabalean oial zuria...
Zuaitz arrotzen azpia,
eun oziñek itzalia!
Or bide zetzan Gerbault bakartia...*

Hala Gerbaultek nola gure bidaiariek itsasoan barna egindako beren bidaietan, tamaina handiko izotz-blokeak, igerbergak alegia, topatzen dituzte. Ger-

baultek —dio Lizardik artikuluan— “maiz zitun begien asegarri itxasoa ta itxas-bizidunak ezezik, legorki ikusgarriak. (...) oietako bat: «Kicker- Rock» deritzan arkaitz zuti” erraldoia. Poeta eta euskara izotz-herrietara, lurralde jela-tuetara iristean, izotz-bloke bat da beraien untzia:

*Legorra zuri, beltz itsasoa:
izotz bat untzi gure ibilgoa...*

Alain Gerbaultek New York hiria hartu zuen eskala egiteko, kai hartzeko. Hiri erraldoi horretan amaitu zuen lehenengo bidai-aldia, eta hor itsasoratu zen bidaiaren parterik luzeenari ekiteko. Gure bidaiariak ere, Gerbaulten modura, hiri handi, nagusietara iritsi eta bertako giroa jasotzen dute:

*Iri nagusi, giza-erlauntza:
zorapenezko aruntz-onuntza,
sumabearra, yakintza,
sal-eros ekurugaitza,
gure elkar-indarrak itzuli bitza!*

Baina bi bidaiak hauen artean sumatzen ditugun xehetasun hauez —eta beste batzuez— gain, zera azpimarratu nahi dugu: biak abentura bidaiak direla. Lizardiren ametsezko bidaiak, Gerbaultena bezala, abentura, arrisku, ordurarte inork gauzatu ez zuen esperientzia berri gisa antolatzen da. Gerbault da bealuntzi batez eta bakar-bakarrik munduari bira ematen dion lehenengoa. Poetak euskarari eginkizun berri eta arriskutsua proposatzen dio: munduan zehar bidaiatu eta paraje eta errealtate arrotzak aurkitu, itzuli eta abestu ahal izateko.

Egia da, bai, ezkon-bidaiak bat dela, eta, beraz, bidaiaren helburua bizi berri bat sortzea dela, poetaren eta hizkuntzaren arteko maitasuneko harremanetik sorturiko haur ugari ekartzea, alegia, bidaiaren zehar aurkituriko mundu berriak itzuliz bertso, kantu, fruitu poetiko ugari asmatzea:

*Otoi, Yauna, ibilgo-buru,
maitasun-edermen-zitu,
aur begi-argirik anitz bekargu;*

baina, hala ere, nahiz eta ezkon-bidaiak gozoa izan, bidaiak arriskuz eta abenturaz janzten da, poeta eta euskara lurralde ezezagunetan menturatzen dira, ikertu, esploratugabeko errealtatetan barna aurrera egiten dute.

Abentura horretarako, Gerbaulten bidaiak arriskutsurako bezala, adorea, aursardia, eroapena eskatzen da. Horixe da, hain zuzen, Lizardik, bere artikuluan, Gerbaultengan nabarmentzen duena: Alain “gizakume oi-ez bat” da, “naimenuts, gogozain-uts”. Eta bidaiari frantziarraren argazkiaren aurrean harriturik dio: “Sinistu aal-diteke, gorputz orrek alako zain bizia ezkututzen dunik?” Lizardik Gerbaulten kemena eta nahimen sendoa goratzen ditu. Horrela, ulertzekoa da, poetak euskarari bidaiarako gonbidapena hitz pizgarriez, suspergarritz, beldurra alde batera uzteko eskatuz, egitea:

*Ez adi beldur, nere Maiteder:
baserriz landa nai aunat ager-
-arazi, bazterrik-bazter,
arroki; (...)*

Ulertzekoa da, baita ere, Lizardik bere poema Unamunori eskeintzea. Idazle bilbotarra euskararen etorkizunaz eta gure hizkuntzak kultur modernorako duen gaitasunaz ezkor zenez, Lizardik poema hitz hauekin eskeini zion: “Unamunotar Mikel, yaun argiari, gure ausardi gorriaz yabetu dedin”.

Dena den, Lizardi eta euskararen abentura ez da zoroa, burugabea. Lizardik, poeman, baztertu egiten du bere zentzugabekeriak itsasoan amildu zen Ikaroz izaki mitologikoaren jokaera. Gure bidaiarien ausardia ez da ausarkeria. Lizardik amestutako bidaiarako, euskararekin izar urdiñetaraino iristeko, hego sendoak, ezin urtuzkoak nahi ditu.

Honenbestez, “Eusko-bidaztiarena” poemaren eta prosazko artikulua arteko, Gerbaulten bidaiaren eta poeta eta euskararen bidaiaren arteko lotura genetiko eta estrukturazaila estuari dagokionez.

2. Gerbaulti buruzko artikulutik, gainera, Lizardiren pentsamoldeaz, bere mundu ikuskeraz zehazpen, jakingarri zenbait ondoriozta, atera daitezke.

Artikuluaren arretaz irakurritz gero, laster konturatzen gara Lizardik gogoz, izpirituz, desioz, bat egiten duela, identifikatu egiten dela, kide sentitzen dela, Gerbaulten bidaiarekin. Artikuluaren Gerbaultekiko mirespen eta harriduraz, nabigatzailearen bidaiari, egitandi edo balentriari atxikitzen zaion norbaiten idazmoldez edo tankeraz dago idatzia. Irudi du, benetan, Lizardik, bere barru-barruan, bidaia honen mineria, nostalgia, sentitzen duela, alegia, pozik egingo lukeela berak ere Gerbaultenaren moduko bidaia bat. Lizardik bere burua, Gerbaulten antzera, Gerbaultekin batera bidaiatzen ikusten du.

Lizardik, “Eusko-bidaztiarena” poeman, euskarari bere irudimenezko bidaia proposatzen dihonean, aurren-aurrea nahi duena, bilatzen duena, da, noski, esan dugunez, euskara bera gaitzea, prestatzea, “*zernaitarako*”, “*noranaiko*”. Baina —uste dugu— desiratzen duela, gartsuki, baita bidaia bera ere; amesten duela ez soilik euskara igoaraztea, baita mundu berrietaranzko bidaia exotikoa egitea ere, Gerbaultena bezalakoa. Lizardi identifikatu egiten da nabigatzaile bakartiaren bidaiarekin. Zergatik?

Lizardi ahalegin, proiektu zailen aldekoa da; itsasoa maite du, ez mendia soilik; Gerbaulten nahimen sendoak eta izadiarekiko, paraje naturalekiko erakusten duen zaletasun sutsuak erakartzen dute.

Lizardik, bere artikuluan, honela biltzen du neurri handi batean berea ere den nabigatzailearen joera hau: “Izadiaren maitale gorria, Jainkoak begi aurrean ipiñi dizkigun edertasunak zorazten dute; gizonaren egintzen alde berriz, ez du ederretsi aundirik. Batez ere ia gorroto du gizakundea, giza-landuaren izaera alegia: au da, itz batez ta erderaz esateko -gorroto du ‘zibilizazioa’...”.

Lizardik bat egiten du Gerbaultek izadiari, itsasoari, urrutiko lurraldeei eta bertako herriei, hitz bitan, naturala den guztiak duen edertasunari adierazten dion errespetu eta zaletasunean. Gerbaultez ari dela, Lizardik behin eta berriro errepikatzen du antzeko ideia: “Izadia gorri-gorrian atsegin zaio giza ikuturik gabe. Gizadiak, berriz, jare, beren oiturak eta izaera nabari; iñork azpiratu, ez aldatu, ez biurritu gabe”.

Alainek bere liburuan —jasotzen du Lizardik— argi eta garbi adierazten du irla haietako batean, atoloi haietako batean, hango “legortxo batean pozik geldituko litzatekela betirako, bertan emaztea artu, koko-ostozko txabola bat egin, ta, noizik-bein, inguruko legorretara, itxasozko ibillaldiren bat”. Lizardi, desio hori jasotzean, bere barruan, nolabait, bere desio propioa ari dela adierazten uste dugu. Lizardik, paradisu naturalak maite ditu. Agian, berak ere, leku exotiko, libre, paradisiako batean bizitzea amestu zuen.

Eta izadiarekiko zaletasunean bat egiten badu, bat egiten du baita ere Gerbaultek zibilizazioari, zibilizazio mota bati, bederen, dion gorroto edo, nahiago bada, mesfidantzarekin. Gerbaultek salatu egiten du europar, oro har, mendebaldar zibilizatuok bertako herriei eman diegun tratua, beren bizitzan eta ingurunean sortu dugun desoreka, desitxuraketa, hondamena.

Lizardik, Gerbaultekin batera, Ozeano Bareko irleetako herriei buruz ari dela, zera aitortzen du: “(...) lurbira osoan danik enda (kasta) zintzoen ta xaloena, atseginena, bai omen da ura (...). Zoragarriak omen dira. (...) gizakumerik otzan eta maitekorrenetakoak”. Eta bere buruari honako galdera hau egiten dio: “Itxasalde urrun aietan giza-landuak (gizon ‘zibilizatuak’) egindako lanari zer derizkio Alain-ek?... Bada..., geienetan negargarria dala”.

Lizardik, bere burutapenak eta Gerbaultenak gurutzatuz, elkarlotuz, modu gogorrez jarraitzen du: “Gizon zuriek zatarki atzipetu (engañatu) ta lumatu izan baitituzte gizajoak. (...) leen-leen zorionez ta pakean bertarrak bizi ziran baso, ibar ta itxas-ertz zoragarrietan, gaur aien ondakin negargarria baño ezta arkitzen : gizakume beltz banaka batzuk, ta aiek eri ta ondatuak. Eun urte baño gutxiagoan gizon zuriek ugarte aiek zearo bertarrez soildu dituzte. Jo ‘Tahiti’ deritzen ugarteetara ta an ere gizadia Alain-ek nai baño aurreratuagoa, landuagoa... Berebilla (automobilla) emendik, neskatz apañak andik, ‘nai-ta-egin’eko etxea ‘pranko’!... ‘Tahiti’ko gizakunde (zibilizazio) berezia; ango oiturak, dantzak, jantziera, olerki zaar ederrak; guzia da galdua, ta ezin ezerk bear-bezela oien utsunea bete...”.

Era berean, Karibeko irleetako biztanleei buruz mintzo delarik, zera hau gaineratzen du kolonizazioaz: “‘Karibeen’ itxasoan barrena dabillega, leen-leengo bertarrak ikusi nai litzuzke; Kolon besoak zabalik artu zuten aiek... baño badaki ongi, bat bederik ez uzteraño ondatu zituztela europear zuri arro giza-landuak, ‘zibilizatuak’!”.

Noski, aipatzen ari garen azken arazo, iritzi edo aukera ideologiko, personal eta sozial hauen planteamendua, funtsa, ez da hain simplea, askoz konplexuagoa baizik. Gerbaulten eta Lizardiren jarrerak, adierazi ditugun moduan, hein batean idealistak dira. Hemen garatu ezin ditugun ñabardurak egin beharko lirateke. Bereizi beharko lirateke zibilizazioak dituen, dakartzan alde argitsuak, onuragarriak eta alde ilunak, makurrak; kontuan hartu beharko lirateke jarrera sozial idealisten eta bizi baldintza erreal pragmatikoen arteko tirabirak; orekatu beharko lirateke aurrerapenaren, progresoareen eta naturaletasunaren arteko tentsioak; uztartu beharko lirateke herri-sustraien iraupena eta kanpoko indarren eragina ; kontuan izan beharko litzateke zein kontestutan egosi diren bai Gerbaulten, bai Lizardiren aukerak, jarrerak; eta abar. Bistan denez, azalpen edo lan honen mugak gainditzen dituzten arazoak dira hauek.

Dena den, ikusi edo zirriboratu dugu zein aldetara makurtzen den Lizardiren aukera, zein den Lizardik mutur edo polo horien artean nabarmentzen dituen aukerak, bere idazkietan, behintzat. Buka dezagun aitortuz Lizardik bazituela munduan zeharreko bidaia desiratzeko , amesteko, benetako motiboak, arrazoiak. Lizardik honela amaitzen du Gerbaulti buruzko artikulua: “Eztezu emen gauza onik, Alain adiskidea... Koralezko ugarte aietarik batean koko-ostoz txabolatxo bat egin artean, ezta zuretzat pakerik...”.

Agian, Lizardik, azken hitz hauekin, bere sentimendua, bere desio propioa adierazten ari zen. Lizardik, dudarik ez, Euskal Herria zuen helburu, Euskal Herrian bizi nahi zuen, herri honi bere ahalegin guztiak eskaini. Baina, halaber, urrutiko koralezko irlak, munduan zeharreko bidaia —desioz, irudimenez, besterik ez, gauzatu ahal izan zuen bidaia—, bere ametsetariko bat zen.